

OBIECUJĄCE STRATEGIE SPRAWIEDLIWOŚCI NAPRAWCZEJ W PRZYPADKACH PRZESTĘPSTW Z NIENAWIŚCI WOBEC OSÓB LGBT

PODZIĘKOWANIA

Redakcja:

Malini Laxminarayan, European Forum for Restorative Justice

Projekt graficzny:

Marian Coppieters, Çavaria

Wydawca: Konsorcjum projektu LetsGoByTalking, 2021

Niniejsza publikacja powstała w ramach projektu LetsGoByTalking: Innovative paths through restorative justice for victims of anti-LGBT hate crimes, współfinansowanego przez program Unii Europejskiej "Sprawiedliwość" (2014-2020).

Treść niniejszego dokumentu odzwierciedla poglądy autorów i autorek oraz stanowi ich wyłączną odpowiedzialność. Komisja Europejska nie ponosi odpowiedzialności za sposób wykorzystania zawartych w nim informacji.

SPIS TREŚCI:

- A STRESZCZENIE**
- B WPROWADZENIE DO PROBLEMATYKI
SPRAWIEDLIWOŚCI NAPRAWCZEJ
I PRZESTĘPSTW Z NIENAWIŚCI**
- C HISTORIA OFIARY:
ROZPOZNANIE POTRZEBY ZASTOSOWANIA SN**
- D OBIECUJĄCE STRATEGIE: BELGIA**
- E OBIECUJĄCE STRATEGIE: BUŁGARIA**
- F OBIECUJĄCE STRATEGIE: WŁOCHY**
- G OBIECUJĄCE STRATEGIE: NIDERLANDY**
- H OBIECUJĄCE STRATEGIE: POLSKA**
- I OBIECUJĄCE STRATEGIE: HISZPANIA**
- J OBIECUJĄCE STRATEGIE:
OPISY SYTUACJI Z KRAJU SPOZA UE
(WIELKA BRYTANIA)**
- K CZĘSTO ZADAWANE PYTANIA (FAQ)**
- L STRATEGIE PROMOCJI WSPÓŁPRACY**
- M PODSUMOWANIE I DODATKOWE INFORMACJE**

Rozwijająca się dziedzina sprawiedliwości naprawczej (SN) bada potencjał tej formy rozwiązywania konfliktów w przypadkach przestępstw popełnionych wobec grup szczególnie wrażliwych, np. ofiar przemocy seksualnej lub ofiar małoletnich. Specyficzny kontekst tych przestępstw wpływa na doświadczenia ofiary i sprawcy czy sprawczyni podczas zastosowania procedur sprawiedliwości naprawczej, dlatego też wymaga należytej uwagi. Ofiary przestępstw z nienawiści reprezentują kolejną szczególnie wrażliwą grupę ofiar ze względu na atak na ich tożsamość oraz, w wielu przypadkach, nieustającą dyskryminację i przemoc, na którą mogły być narażone przez lata. Jednocześnie zrozumienie, dlaczego sprawcy dokonują takich aktów przemocy i dyskryminacji jest kluczowe dla poznania roli, jaką może odgrywać sprawiedliwość naprawcza.

W skrócie, sprawiedliwość naprawczą można zdefiniować jako „wszelkie procedury, dzięki którym ofiara oraz sprawca mają możliwość, pod warunkiem wyrażenia przez nich na to dobrowolnej zgody, czynnego udziału w rozwiązaniu kwestii będących wynikiem przestępstwa przy pomocy bezstronnej strony trzeciej” (Dyrektywa Parlamentu Europejskiego i Rady 2012/29/UE). Sprawiedliwość naprawcza jest odpowiedzią na zachowania przestępcze łamiące prawo oraz na krzywdę wyrządzoną ofierze. Kluczowe wartości to ułatwienie dialogu, skupienie się na krzywdach, uczestnictwo, poczucie sprawiedliwości, prawda, odpowiedzialność i poszanowanie godności człowieka (Chapman & Törzs, 2018). Dla ofiar przestępstw z nienawiści wobec osób LGBT szczególnie istotna jest możliwość wejścia w dialog w celu zrozumienia roli, którą odegrała ich tożsamość i przywrócenia równowagi czy odzyskania siły prawdopodobnie utraconej w wyniku przestępstwa.

Celem tej broszury jest synteza obiecujących strategii oraz udzielenie odpowiedzi na najczęściej zadawane pytania. Ponadto, ma ona służyć zwiększeniu świadomości decydentów i decydek politycznych oraz kluczowych interesariuszy i interesariuszek poprzez przedstawienie przykładów wykorzystywania sprawiedliwości naprawczej w sprawach dotyczących przestępstw z nienawiści wobec osób LGBT w różnych krajach. Jednym z ważnych rezultatów projektu LetsGoByTalking jest świadomość potrzeby dalszej współpracy między organizacjami społeczeństwa obywatelskiego, osobami zajmującymi się sprawiedliwością naprawczą w praktyce oraz pracownikami i pracowniczkami wymiaru sprawiedliwości w sprawach karnych, zarówno w celu zwiększenia dostępu do procedur sprawiedliwości naprawczej dla ofiar przestępstw z nienawiści, jak i zapewnienia podejścia uwzględniającego potrzeby tych, którzy padli ofiarą przestępstwa w związku ze swoją tożsamością. Odbiorczynie i odbiorcy docelowi niniejszej broszury stanowią liczną grupę, bowiem zawiera ona podstawowe informacje o stosowaniu sprawiedliwości naprawczej w sprawach dotyczących przestępstw z nienawiści wobec osób LGBT, która to dziedzina jest nadal słabo rozwinięta i wymaga dalszej uwagi.

Na kolejnych stronach znajdują się opisy przykładów z sześciu krajów biorących udział w projekcie LetsGoByTalking, będących na różnych etapach wdrażania SN w przypadkach przestępstw z nienawiści (Belgia, Bułgaria, Włochy, Niderlandy, Polska i Hiszpania). Opisy te stanowią wstępny ogląd sytuacji oraz potencjału SN w poszczególnych krajach. Mimo że praktyki i programy mogą się od siebie różnić i wyłaniają się kwestie, które nadal wymagają dopracowania, to jest między nimi wiele punktów wspólnych. Zachęcamy do przemyśleń w trakcie lektury, jako że próby zainicjowania współpracy między osobami zajmującymi się zawodowo problematyką sprawiedliwości naprawczej oraz ekspertami i ekspertkami w zakresie problematyki LGBT są nadal w początkowej fazie rozwoju. Wszelkie krytyczne uwagi i komentarze będą więc bardzo pomocne.

WPROWADZENIE DO SPRAWIEDLIWOŚCI NAPRAWCZEJ I PRZESTĘPSTW Z NIENAWIŚCI

B

Sprawiedliwość naprawcza, zarówno jako dyscyplina, jak i praktyka, rozwinęła się znacząco w ciągu ostatnich trzydziestu lat. Coraz lepiej rozumie się, w jaki sposób ta forma rozwiązywania konfliktów może mieć zastosowanie nawet w niezwykle trudnych kontekstach, takich jak przestępstwa związane z przemocą seksualną czy zabójstwem. Specyfika tych dwóch przykładów wymaga głębszego zrozumienia złożoności i charakteru tego typu przestępstw. Podobnie jest w przypadku przestępstw z nienawiści, których konsekwencje są zazwyczaj poważniejsze dla ofiar z uwagi na związek pomiędzy przemocą czy nękaniami a ich tożsamością. Podczas gdy sprawiedliwość naprawcza stanowi tu nowe narzędzie czy podejście, przed jej zastosowaniem należy zrozumieć, w jaki sposób postępować z ofiarami i sprawcami przestępstw z nienawiści (i ich motywami). Kluczowe jest również bardziej precyzyjne zrozumienie poniesionej i wyrządzonej krzywdy, jak również głównej przyczyny danego zachowania i wpływu tego typu przestępstw na społeczeństwo. Ponieważ powiązanie takich przestępstw ze sprawiedliwością naprawczą jest zjawiskiem stosunkowo nowym, pozyskiwanie wiedzy dzięki stosowanym już praktykom wydaje się szczególnie cenne.

Programy sprawiedliwości naprawczej zawierają następujące elementy: dialog kładący nacisk na włączenie ofiary; dążenie do naprawienia szkody; zwrócenie uwagi na krzywdę wyrządzoną ofierze; wzięcie odpowiedzialności przez sprawcę czy sprawczynię; oraz dialog moderowany przez bezstronnych moderatora czy moderatorkę lub koordynatora czy koordynatorkę. Aby móc określić inne przydatne praktyki,

uwzględniliśmy również programy naprawcze, które obejmują inicjatywy wybiegające w przyszłość, takie jak programy uświadamiające dla więźniów; pomoc dla ofiar umożliwiająca im bycie wysłuchanymi; oraz programy edukacyjne dla sprawców mające na celu uświadczenie wyrządzonej krzywdy, wzięcie odpowiedzialności za popełniony czyn i rehabilitację.

Na co należy zwrócić uwagę wdrażając te programy i jakie są potencjalne korzyści ich stosowania dla ofiar i sprawców przestępstw z nienawiści? W jakim stopniu wystarczy przyjąć podejście skoncentrowane na ofierze, a do jakiego stopnia musimy wziąć pod uwagę złożoność krzywd związanych z tożsamością? W przypadku ofiar wpływ prawdopodobnie będzie głęboki, ponieważ motywem przestępstwa była ich tożsamość i osobowość. Przemoc, znęcanie się lub groźba znęcania się, pogłębione tożsamościowym charakterem czynu, mogą prowadzić do zwiększonego poczucia bezradności i niepewności. Nie można ignorować takich zjawisk, jak zinternalizowana homofobia lub uprzedzenia, a także wpływu ciągłej dyskryminacji. Zakwestionowane zostaje poczucie tożsamości ofiary i jej miejsca w społeczeństwie, co wymaga reakcji uwzględniającej te okoliczności. Dla sprawczyni czy sprawcy, którzy często będą starali się zminimalizować własną odpowiedzialność, konfrontacja ze swoimi czynami otworzy przestrzeń dla budowania empatii.

Jednak w większości przypadków brakuje programów sprawiedliwości naprawczej skierowanych konkretnie do ofiar przestępstw z nienawiści. Podejście skupione na ofierze wychodzi naprzeciw jej specyficznym potrzebom, aby po ataku na jej tożsamość miała poczucie, że sprawiedliwości stało się zadość. Pojawia się zatem pytanie: jak zagwarantować, że proces uwzględnia te kwestie i w pełni odnosi się do rzeczywistości ofiary przestępstwa z nienawiści wobec osób LGBT?

HISTORIA OFIARY*: WSKAZANIE POTRZEBY SPRAWIEDLIWOŚCI NAPRAWCZEJ

C

Marek** został zaatakowany fizycznie ze względu na swoją tożsamość, skutkiem czego wymagał pomocy medycznej oraz długoterminowego wsparcia psychologicznego. Poza policją, Marek nie wiedział o żadnej organizacji czy instytucji oferującej wsparcie ofiarom przestępstw z nienawiści wobec osób LGBT. Według niego brak poszukiwania wsparcia jest skutkiem strachu, że organizacje, które mają pomagać ofiarom nie potraktują jego czy jej poważnie.

Jak wielu innym ofiarom przestępstw z nienawiści, Markowi nie zaproponowano sprawiedliwości naprawczej. Zapytany, czy wzięłby udział w takim procesie, gdyby mu go zaproponowano, odpowiedział, że najważniejsze czynniki, które by go do tego zachęciły, to uznanie jego krzywdy i zdobycie wsparcia. Jak stwierdza, „przyjąłbym taką propozycję, bo byłoby to dla mnie ważne, że mogę opowiedzieć swoją historię i wyrazić swój ból. Sprawca musi zrozumieć, co mi zrobił i w jakim stopniu miało to wpływ na moje życie”.

Marek podkreślił, że promowanie sprawiedliwości naprawczej jest niezwykle ważne dla dobra ofiar. Odnosząc się do wymiaru sprawiedliwości

* Powyższa perspektywa ofiary stworzona została na podstawie wywiadów przeprowadzonych w trakcie projektu LetsGoByTalking. Zastosowanie sprawiedliwości naprawczej w przypadkach przestępstw z nienawiści należy również rozważyć w odniesieniu do sprawców, chociaż nie było to przedmiotem projektu. Dla sprawcy czy sprawczyni zdolność zrozumienia krzywdy wyrządzonej atakiem na tożsamość ofiary może mieć pozytywne skutki, a nawet prowadzić do trwałej zmiany zachowania. Jednak pełne zrozumienie tego procesu wymaga dalszych badań i analiz obiecujących strategii w tym konkretnym kontekście.

** Imię zmieniono

ści, wskazał, że powinien on wyszczególniać przestępstwa motywowane nienawiścią. Innymi słowy, sądy powinny uznawać fakt, że ktoś został zaatakowany ze względu na przynależność do społeczności LGBT. Niestety często tak nie jest.

Z perspektywy Marka wejście w dialog ze sprawcą może skutkować lepszym zrozumieniem jego motywacji do popełnienia przestępstwa. Poprzez uczestnictwo w takim dialogu, sprawca może zmienić swój punkt widzenia. Jednocześnie Marek byłby zaniepokojony, gdyby sprawca nie wykazał skruchy i tym samym skrzywdził go jeszcze bardziej.

Marek chciałby, aby osoby zajmujące się zawodowo ofiarami przestępstw zapewniły im należyte traktowanie, co wymagałoby umiejętności wysłuchania ofiary i prawidłowej oceny sytuacji tak, aby dalsze postępowanie miało na uwadze krzywdę poniesioną przez ofiarę, a nie tylko ukaranie sprawcy. Według Marka „ofiara powinna być zawsze w centrum. To ona musi żyć dalej pomimo wyrządzonej krzywdy. Myślę, że ukaranie sprawcy jest mniej ważne niż pomoc ofierze”.

Chociaż Marek opowiedział swoją własną historię, przypomina ona sytuację wielu ofiar przestępstw z nienawiści wobec osób LGBT, w których ofiary byłyby zainteresowane procedurą sprawiedliwości naprawczej, ale o niej nie wiedzą. Nie można jednak pominąć wyjątkowości doświadczenia ofiar przestępstw z nienawiści. Jak stwierdzono w ramach badań projektu LetsGoByTalking, ofiary nie zawsze były przekonane, że SN zapobiegłaby ponownej przemocy. Ponadto, Marek był w kontakcie z lokalną organizacją pozarządową, która mogła skierować go na mediację. Pokazuje to potencjał zwiększania dostępu do sprawiedliwości naprawczej poprzez rozwój współpracy między organizacjami i interesariuszami.

OBIECUJĄCE STRATEGIE: BELGIA

D

W Belgii istnieją programy sprawiedliwości naprawczej, ale nie zawierają konkretnych wytycznych dla przypadków przestępstw z nawiąską wobec osób LGBT. Pomimo stosowania licznych procesów naprawczych, takich jak mediacja policyjna, sankcje edukacyjne mające na celu zmianę nastawienia sprawców i rehabilitację, konferencje dla młodocianych sprawców (Hergo) i mediacje polubowne, skupimy się na dwóch organizacjach, które łączą sprawiedliwość naprawczą z problematyką LGBT i dyskryminacją.

Mediante (Walonia) i Moderator (Flandria) to dwie organizacje zajmujące się sprawiedliwością naprawczą w Belgii i lokalną organizacją mediacji w sprawach o zadośćuczynienie. O mediację w celu zadośćuczynienia może wystąpić każdy, w tym ofiara i sprawca czy sprawcy, chociaż najczęściej to prokuratura przesyła akta odpowiednim służbom. Mediacja jest procesem niezależnym od postępowania karnego i prowadzona jest równolegle do niego lub po jego zakończeniu. Do mediacji można przystąpić na każdym etapie postępowania na podstawie ustawy z 2005 roku, również po wydaniu wyroku. Chociaż prawo określa wartości kierujące procesem, takie jak aktywne uczestnictwo i komunikacja, to nie wyznacza ścisłej procedury mediacji. To strony precyzują sposób jej prowadzenia tak, aby w pełni odzwierciedlała ich potrzeby, a nacisk kładziony jest tu na dialog, a nie na ugodę. Procedury mediacyjne mogą być wdrażane przez dwie powyższe organizacje. Sędziowie nie muszą, ale mogą wziąć pod uwagę wynik mediacji.

Mediacja w celu zadośćuczynienia podkreśla włączenie ofiary i centralne znaczenie jej potrzeb, co jest kluczowe w reagowaniu na przestępstwa z nienawiści. Zamiast określać, co sprawiedliwość naprawcza oznacza dla ofiar, zapewnia ona przestrzeń, w której same ofiary wskazują, jak chcą skorzystać z procedur SN, na przykład, żeby zarażać szkodom wyrządzonym ich tożsamości. Tylko dzięki podejściu skoncentrowanemu na ich potrzebach, ofiary przestępstw z nienawiści wobec osób LGBT są w stanie angażować się w dialog, który odnosi się do wyjątkowego charakteru poniesionej krzywdy, a działania uwzględnią ich zróżnicowane potrzeby.

Okólnik COL13 z 2013 roku w sprawie dyskryminacji i przestępstw z nienawiści wydany przez Ministra Sprawiedliwości, Ministra Spraw Wewnętrznych i Kolegium Prokuratorów Generalnych reguluje również współpracę między Unią (niezależną instytucją publiczną, która zwalcza dyskryminację i rasizm), policją, prokuraturą i Instytutem ds. Równości Kobiet i Mężczyzn.

W przypadkach dyskryminacji, przestępstw z nienawiści i mowy nienawiści prokuratura musi wziąć pod uwagę zastosowanie mediacji naprawczej. Sędzia może również nałożyć alternatywne sankcje. Organizacje takie jak Unia mogą uczestniczyć w programach dla osób, które popełniły przestępstwo, chociaż nie wymaga się od nich współpracy. Unia eksperymentowała z procesami naprawczymi, aby lepiej zrozumieć możliwości zastosowania mediacji. W tym kontekście funkcjonuje ona jako uczestnik mediacji, której celem jest osiągnięcie konstruktywnej, pozasądowej ugody. Jeśli chodzi o środki alternatywne, a niekoniecznie zdefiniowaną wcześniej SN, Unia dąży do pomocy zarówno ofiarom, jak i sprawcom, koncentrując się na działaniach edukacyjnych. Uwzględnia tu potrzebę wymiany doświadczeń odnośnie tła, znaczenia i konsekwencji przestępstw z nienawiści i mowy nienawiści.

OBIECUJĄCE STRATEGIE: BUŁGARIA

E

W Bułgarii nie ma programów sprawiedliwości naprawczej ukierunkowanych na przestępstwa z nienawiści wobec osób LGBT czy przestępstwa z nienawiści w ogóle. W ciągu ostatnich dwudziestu lat wiele organizacji społeczeństwa obywatelskiego opracowało skuteczne programy wdrażania praktyki naprawczej w różnych obszarach (np. w więziennictwie, systemie edukacyjnym, rodzinie). Jednak większość z nich opiera się na projektach. Obecnie istnieje dobrze funkcjonująca społeczność osób zajmujących się zawodowo tym tematem i działająca na rzecz stosowania sprawiedliwości naprawczej oraz zmian legislacyjnych w tej dziedzinie. Przestępstwa z nienawiści wobec osób LGBT nie są klasyfikowane ani ścigane jako takie, dlatego dostęp do tego typu spraw oraz do ofiar i sprawców jest ograniczony. Jednocześnie należy jednak zauważyć, że wiele organizacji wyraża chęć przyszłej współpracy ze społecznością LGBT w zakresie rozwiązywania różnych jej problemów, w tym przestępstw z nienawiści wobec osób LGBT. Tutaj opisujemy działalność Funduszu Zapobiegania Przestępczości (IGA).

IGA, z siedzibą w Pazardżiku, aktywnie pracuje z więźniami i byłymi więźniami, tworząc jedyne centrum dla tego typu przestępców i byłych więźniów w kraju. W swoim holistycznym podejściu organizacja wykorzystuje programy terapii poznawczo-behawioralnej, składające się z sesji podejmujących różne tematy, łączących rozwijanie umiejętności społecznych, komunikacyjnych i emocjonalnych. W przypadku nieletnich będących w konflikcie z prawem, nacisk kładziony jest na

rozwijanie empatii. Aby rozwiązać problem recydywy, organizacja oferuje, między innymi, podejścia naprawcze.

IGA realizuje programy dotyczące bezpośredniej mediacji między ofiarami a sprawcami. Liczba tych spraw jest jednak ograniczona, ponieważ często jedna lub obie strony nie chcą uczestniczyć w mediacji. Specjalistki i specjaliści w tej dziedzinie oceniają sprawy i decydują, czy bezpośrednia mediacja jest najodpowiedniejszym rozwiązaniem, które pozwoli osiągnąć najlepsze rezultaty. Zdarzają się też przypadki, gdy obie strony chcą wziąć udział w mediacji, ale specjalista czy specjalistka postanawia jej nie stosować. Odbiera to sprawczość ofierze i sprawcy czy sprawczynie, co jest niezgodne z podejściem naprawczym. Niedawno IGA wdrożyła również konferencje grup rodzinnych jako metodę resocjalizacji i reintegracji byłych więźniów ze społeczeństwem i ich rodzinami.

Doświadczenie IGA-Pazardzik w pracy z rodzinami sprawców może dostarczyć informacji na temat pracy z rodzinami sprawców przestępstw z nienawiści, aby pomóc im zmierzyć się z uprzedzeniami związanymi z takimi przestępstwami i ponownie zintegrować ich rodziny ze społecznością. Planując proces, organizacja pyta sprawcę czy sprawczynię o zgodę na udział i jeżeli wyrazi tę zgodę, o to samo proszą ofiarę. Przed rozpoczęciem procesu mediacji sprawca czy sprawczynie musi przyznać się do winy. Ponieważ mediacja postrzegana jest jako proces psychologiczny, oceny dokonuje psycholog lub psycholożka. Stwierdza, czy ofiara i sprawca czy sprawczynie posiadają odpowiednie zdolności poznawcze i czy są emocjonalnie dojrzały. Proces ma na celu wywołanie skruchy i żalu u sprawcy czy sprawczynie w oparciu o empatię wyłaniającą się w wyniku spotkania sprawcy czy sprawczynie oraz osoby, która ucierpiała z powodu jego/jej czynu – osoby, która mogłaby być krewnym lub bliskim. Budowanie empatii może być też kluczowe w zwalczaniu ukrytych uprzedzeń.

OBIECUJĄCE STRATEGIE: WŁOCHY

F

Brak ram normatywnych dla przestępstw z nienawiści wobec osób LGBT utrudnia identyfikację konkretnych przykładów, w których zastosowano sprawiedliwość naprawczą. Chociaż nie ma programów stosowanych w przypadku takich przestępstw, to istnieją obiecujące strategie charakteryzujące się podejściem skoncentrowanym na ofierze i opartym na dialogu, które mogłyby mieć zastosowanie w tym obszarze. Ze względu na szeroki zakres działań na poziomie lokalnym, tutaj przedstawiamy kilka najistotniejszych.

COntatto to projekt realizowany w kontekstach społecznych, w których konflikt rozwiązany jest poprzez słuchanie, dialog i promowanie zmiany kulturowej. Określa się on jako projekt opieki społecznej tworzący ścieżki naprawcze w społecznościach lokalnych. Podnosi świadomość na temat sprawiedliwości naprawczej, jej metodologii i użyteczności w promowaniu nowej perspektywy sprawiedliwości i kary. Mimo że nie jest skierowany konkretnie do ofiar przestępstw z nienawiści, szczególnie istotny jest uwzględniony w nim element społeczności, który może wnieść nowe poczucie integracji i bezpieczeństwa.

Centro per la Giustizia Riparative e per la Mediazione w Mediolanie ma długą tradycję stosowania podejść naprawczych, służących promowaniu naprawy szkód i pojednania, a także wzmacnianiu poczucia bezpieczeństwa. Organizacja uwzględnia zarówno potrzeby ofiar, jak i społeczności, w której doszło do przestępstwa, oferując perspektywę skoncentrowaną na ofierze. Chociaż przestępstwa z nienawiści nie są tu w centrum uwagi, przestępstwa motywowane uprzedzeniami

wobec osób LGBT były rozpatrywane w drodze mediacji. Każdy przypadek jest traktowany indywidualnie, co pozwala zajmować się także przypadkami dotyczącymi tożsamości.

Centro Italiano per la Promozione della Mediazione to organizacja pozarządowa założona w 1995 roku przez grupę kryminologów, socjologów, psychologów, sędziów i pracowników socjalnych, reprezentująca jedno z pierwszych włoskich doświadczeń w zakresie wdrażania mediacji. Jej celem jest promowanie rozwiązywania konfliktów w oparciu o dialog za pomocą mediacji między stronami, kładąc nacisk na współpracę instytucjonalną i podnoszenie świadomości.

Caritas Italiana to organizacja założona w 1971 roku w celu promowania dobroczynności, godności ludzkiej, a także sprawiedliwości społecznej i pokoju. W ostatnich dekadach lokalne oddziały zajęły się tematem sprawiedliwości naprawczej. Mediacja w przypadkach przestępstwa z nienawiści może przynieść potencjalne korzyści poprzez skupienie się na sferach tożsamości i wykorzystanie narracji jako narzędzia przywoływania wspólnych wartości.

Aleteia, założona we Florencji w 2010 roku, jest zaangażowana w poprawę relacji w społecznościach i zaspokajanie potrzeb docelowych grup interesariuszy. Organizacja prowadzi Centro Interdisciplinare di Giustizia Riparativa Minorile, które stosuje sprawiedliwość naprawczą w wymiarze sprawiedliwości dla nieletnich. Od 2016 roku razem z Apab, Aleteia realizuje nowy, współfinansowany ze środków publicznych projekt poświęcony działaniom naprawczym i edukacyjnym.

OBIECUJĄCE STRATEGIE: NIDERLANDY

G

W ostatnich latach Ministerstwo Bezpieczeństwa i Sprawiedliwości, różne podmioty wymiaru sprawiedliwości w sprawach karnych (Rada Sądownictwa, Prokuratura, Policja), organizacje wspierające ofiary i organizacje sprawiedliwości naprawczej wyraziły poparcie dla wprowadzenia mediacji w sądownictwie karnym. W 2016 roku Rada ds. Wymiaru Sprawiedliwości w Sprawach Karnych i Ochrony Dzieci zaleciła Ministrowi silniejsze osadzenie zasad sprawiedliwości naprawczej w prawodawstwie i polityce. Specjaliści i specjalistki w zakresie sprawiedliwości naprawczej i grupy wsparcia osób LGBT nie współpracują jednak w tej dziedzinie. Inicjatywy i programy związane ze sprawiedliwością naprawczą nie opierają się na wiedzy fachowej dotyczącej potrzeb ofiar przestępstw z nienawiści wobec osób LGBT. Dostępne są dwie formy mediacji ofiara – sprawca: oferowana przez sąd w trakcie postępowania karnego (Mediacja w Sądzie) oraz oferowana przez organizację pozarządową (Perspectief Herstelbemiddeling) poza postępowaniem karnym. Obie formy są bezpłatne i świadczone przez przeszkolonych mediatorów i mediatorki.

W przypadku Mediacji w Sądzie, mediatorzy i mediatorki to niezależni eksperci pracujący dla biura mediacji, które jest częścią sądu. Ten rodzaj mediacji ma zastosowanie we wszystkich rodzajach przestępstw, ale jest proponowany podczas procesu karnego tylko wtedy, gdy sprawą zajmuje się policja, prokurator lub sąd. Zarówno ofiara, jak i sprawca czy sprawczyni muszą wyrazić zgodę na mediację, a sprawca czy sprawczyni musi uznać wagę swojego czynu i wziąć za niego odpo-

wiedzialność. Poza sędzią i prokuratorem, o mediację mogą prosić ofiary i sprawcy, jak również ich adwokaci. Mniej więcej połowa przypadków to brutalne przestępstwa. Podczas tego procesu ofiara może powiedzieć sprawcy czy sprawczyni o fizycznym, emocjonalnym i finansowym wpływie przestępstwa; otrzymać odpowiedzi na pytania dotyczące przestępstwa oraz sprawcy czy sprawczyni; oraz brać bezpośredni udział w opracowaniu planu naprawczego dla sprawcy czy sprawczyni, aby zadośćuczynił/a za wyrządzoną krzywdę. Skutkiem mediacji może być pisemna umowa pomiędzy ofiarą i sprawcą czy sprawczynią o formalnym uznaniu winy, przeprosinach lub deklaracja przyszłego zachowania i zadośćuczynienia lub odszkodowania w przypadku strat materialnych i niematerialnych. Obie strony mogą zdecydować (choć nie jest to konieczne) o przesłaniu umowy do sądu. Sędzia – decydując o wyroku – może wziąć ją pod uwagę.

Rezultat mediacji poza postępowaniem karnym (przeprowadzanej przez Perspectief Herstelbemiddeling) nie ma wpływu na wynik tego postępowania. Procedura może być stosowana we wszystkich typach spraw, również tych dotyczących nieletnich. Przestępcy i ofiary mogą rozpocząć program z własnej inicjatywy lub na zlecenie organów kierujących (takich jak Kuratorzy Sądowi, Opieka Poprocesowa czy Wsparcie Ofiar). Uczestnictwo w mediacji jest dobrowolne. Procedury mediacyjne toczące się poza postępowaniem karnym nie są ograniczone czasowo: mogą odbyć się przed i po procesie, a nawet do 10 i więcej lat po dacie wyroku. Chociaż organizacja ma niewielkie doświadczenie w kontaktach z ofiarami przestępstw z nienawiści wobec osób LGBT (ponieważ przypadki te są im rzadko zgłaszane), jest ona zainteresowana szkoleniami w tym zakresie. Biorąc pod uwagę poważny i długotrwały wpływ na ofiarę oraz fakt, że przestępstwa z nienawiści często nie są odpowiednio traktowane przez wymiar sprawiedliwości, oczekuje się, że podejście naprawcze będzie wspierać uzdrowienie ofiary, nawet jeśli przestępstwo miało miejsce dawno temu.

OBIECUJĄCE STRATEGIE: POLSKA

Potrzeby ofiar w polskim postępowaniu karnym nie są uwzględniane w odpowiednim stopniu, a świadomość praw ofiar wśród samych ofiar oraz osób zaangażowanych w postępowanie jest niewystarczająca. Sytuacja ta jest jeszcze bardziej skomplikowana w przypadku przestępstw z nienawiści wobec osób LGBT, ponieważ nie są one rozpoznane przez polskie prawo karne, a ustawy i wytyczne nie traktują tych przesłanek jako szczególnie chronionych.

Istnieją jednak pozytywne przykłady działań w zakresie sprawiedliwości naprawczej i przestępstw z nienawiści, jak ma to miejsce w przypadku Wrocławia. Dążąc do uzyskania partnerstwa w Grupie Roboczej Europejskiego Forum Sprawiedliwości Naprawczej ds. Miast Naprawczych, powołany został Zespół ds. Sprawiedliwości Naprawczej przy Prezydencie Wrocławia.

Program o charakterze naprawczym Praca na Rzecz Społeczności Lokalnej we Wrocławskim Centrum Sprawiedliwości Naprawczej (WCSN) podlega Wrocławskiemu Centrum Integracji (WCI). WCI udziela pomocy osobom zagrożonym wykluczeniem społecznym w celu integracji społecznej i zawodowej. WCSN organizuje prace społeczne, które są wykonywane przez osoby skazane. Przy wsparciu psychologów i doradców zawodowych mogą być one również zaangażowane w działania reintegracyjne. Są też kierowane do wyspecjalizowanych instytucji w celu rozwiązania problemów leżących u podstaw ich przestępczego zachowania. Wśród sprawców mogą znajdować osoby winne przestępstw z nienawiści czy mowy nienawiści. Grupa

docelowa obejmuje ponadto lokalną społeczność, która zgłasza wandalizm, niszczenie mienia i mowę nienawiści w przestrzeni publicznej. Karą ograniczenia wolności egzekwowaną przez WCSN jest usuwanie z przestrzeni publicznej nienawistnych symboli i napisów. WCSN nie organizuje spotkań ofiary ze sprawcą czy sprawczynią, ale kieruje sprawę do innych organizacji, które mogą prowadzić mediację. WCSN nieformalnie współpracuje ze Stowarzyszeniem Kultura Równości, główną organizacją pozarządową ds. problematyki LGBT we Wrocławiu.

Program Zarządzanie Konfliktem i Mediacje Rówieśnicze (ZKMR) został powołany przez Fundację Dom Pokoju (FDP), organizację pozarządową z siedzibą we Wrocławiu, która obecnie działa w trzech obszarach: rozwoju lokalnego w celu rewitalizacji osiedli, mediacji rówieśniczej i transformacji konfliktów. Zorientowany naprawczo program ZKMR obejmuje kompleksową działalność edukacyjną skierowaną do szkół i innych instytucji edukacyjnych służącą pozytywnym zmianom relacji w społeczności oraz szkolenia w zakresie pokojowego rozwiązywania konfliktów rówieśniczych i zapobiegania przemocy rówieśniczej. Program nie jest ukierunkowany konkretnie na mowę nienawiści i inne formy dyskryminacji, ale można go stosować w przypadku wszystkich rodzajów konfliktów rówieśniczych, które nie wiążą się z poważnymi przestępstwami. ZKMR może więc mieć zastosowanie w konfliktach rówieśniczych związanych z orientacją seksualną, tożsamością i ekspresją płciową oraz różnymi formami molestowania seksualnego. FDP nie pracuje z ofiarami przestępstw z nienawiści wobec osób LGBT, ale współpracuje ze Stowarzyszeniem Kultura Równości wspierając je fachową wiedzą. W szerszych ramach edukacji antidyskryminacyjnej, obywatelskiej i praw człowieka (w tym ZKMR), FDP porusza również kwestie związane z LGBT.

OBIECUJĄCE STRATEGIE: HISZPANIA

Pomimo braku konkretnych przepisów, które jasno określałyby stosowanie sprawiedliwości naprawczej, w Hiszpanii opracowano ważne inicjatywy i programy naprawcze. Oprócz mediacji z nieletnimi w systemie sądownictwa karnego, gdzie powszechnie stosuje się praktyki SN skoncentrowane na ofierze (przydatne także w przypadku ofiar przestępstw z nienawiści), należy wspomnieć o Programie Różnorodność. Ponadto niektóre rządy regionalne (np. rząd Katalonii) mają własne programy, które oferują SN na każdym etapie postępowania karnego. Chociaż nie ma tu specjalnych protokołów dotyczących przestępstw z nienawiści, pojawiają się interwencje, które można zastosować w przypadku przestępstw z nienawiści wobec osób LGBT.

Głównym celem programu SN rządu katalońskiego, realizowanego przez Obszar Odszkodowań i Wsparcia dla Ofiar Departamentu Sprawiedliwości, jest praca ze sprawcami, ofiarami przestępstw oraz innymi osobami, których może ono dotyczyć w celu naprawienia wyrządzonych szkód i znalezienia sprawiedliwego i wyważonego rozwiązania. Najczęściej z propozycją SN występują organy sądowe, a rzadziej same strony. Jej rezultaty mogą obejmować przywrócenie relacji między stronami, przeprosiny i uznanie winy przez sprawcę czy sprawczynię oraz realizację działań uzgodnionych podczas spotkania. Jeżeli ofiara nie chce mieć kontaktu ze sprawcą czy sprawczynią, istnieje możliwość przeprowadzenia wywiadu. Podczas wywiadu naprawczego, prowadzonego przez zawodowych mediatorów, ofiary mogą porozmawiać o konflikcie i swoich potrzebach i tym samym inaczej spoj-

rzeć na odniesioną krzywdę. Stanowiący formę aktywnego słuchania wywiad pozwala ofiarom wyjaśnić, co im się przydarzyło, jak się czuły i czego oczekują od sprawiedliwości. Do tego programu kierowanych jest jednak niewiele przestępstw klasyfikowanych jako przestępstwa z nienawiści.

Program Różnorodność (Programa Diversidad) jest dobrowolny dla osób przebywających w więzieniu, ale obowiązkowy dla osób skazanych na inne kary za przestępstwa związane z nienawiścią, wrogością, dyskryminacją lub przemocą. Ten pionierski program psychoedukacyjny składa się z około 50 sesji — najpierw indywidualnych, potem grupowych — mających na celu zwalczanie ksenofobii, homofobii i innych przestępstw z nienawiści. Jest on stosowany w siedmiu hiszpańskich więzieniach celem zmniejszenia wskaźnika recydywy poprzez promocję reedukacji i reintegracji. Jego pierwszą fazę stanowi ocena, a drugą, faza poświęcona procesowi terapeutycznemu. Tu poruszane są kwestie nietolerancji, niskiej samooceny i uprzedzeń. Trzecia faza obejmuje ocenę procesu, natomiast w fazie ostatniej pojawia się możliwość zastosowania SN w kontekście spotkania ofiary ze sprawcą czy sprawczynią.

Powyższy program jest skierowany do osób skazanych za popełnienie przestępstwa z nienawiści, zgodnie z art. 510 Kodeksu karnego, a także do osób skazanych za inne przestępstwa, w których pojawiły się obciążające okoliczności przestępstwa z nienawiści, takie jak rasizm, antysemityzm czy inne motywy dyskryminacji (w tym tożsamość i orientacja seksualna). Mimo iż główną grupą docelową są sprawcy przestępstw z nienawiści, nie ma danych dotyczących konkretnych interwencji w przypadku przestępstw z nienawiści wobec osób LGBT. Już na etapie opracowywania programu szczególną uwagę poświęcono ofiarom przestępstw z nienawiści. Według Ministerstwa Spraw Wewnętrznych, różne grupy ofiar tych przestępstw oraz podmioty społeczne wniosły swój wkład do programu dzieląc się własnymi doświadczeniami i opiniami, zastanawiając się nad wyrządzoną krzywdą i późniejszymi konsekwencjami osobistymi i społecznymi.

OBIECUJĄCE STRATEGIE Z KRAJU SPOZA UE (WIELKA BRYTANIA)

J

PROJEKT HATE CRIME W CENTRUM MEDIACJI W SOUTHWARK, WIELKA BRYTANIA

Projekt Hate Crime powstał, aby zająć się przede wszystkim zgłoszonymi w społecznościach lokalnych konfliktami, w których rolę odgrywały nienawiść lub uprzedzenia. Zastosowanie znajdują tu zarówno pośrednie, jak i bezpośrednie formy mediacji środowiskowej. Sprawy mogą być kierowane przez różne instytucje, w tym policję, spółdzielnie mieszkaniowe, jednostki ds. zachowań antyspołecznych i same strony. W wielu sytuacjach konflikty zgłaszane do centrum mediacji eskalowały przez długi czas. Inicjatywa ta ma kilka celów: (1) zbadać wpływ, jaki konflikty wywierają na osoby w nie zaangażowane przy zastosowaniu dialogów integracyjnych; (2) lepsze zrozumienie roli uprzedzeń w konflikcie; oraz (3) uzgodnienie zadowalających rozwiązań. Nierzadko efektem omawianych działań są pisemne umowy, które określają, co każda ze stron musi zrobić po mediacji (często jest to obietnica zerwania z mową nienawiści).

Proces rozpoczyna się od oddzielnych spotkań z każdą ze stron w celu przeprowadzenia wstępnej rozmowy na temat mediacji i jej znaczenia. Mediatorzy i mediatorzy często przeprowadzają rozmowę telefoniczną lub organizują kolejne spotkanie przed rozpoczęciem mediacji. Faza przygotowawcza pozwala stronom porozmawiać o ich oczekiwaniach i gotowości, biorąc pod uwagę potencjalne korzyści i zagrożenia. W trakcie rozmów mediator lub mediatorka informuje strony, że celem procesu jest rozwiązanie, a nie dyskusja o konflikcie.

Chociaż w projekcie Hate Crime kładzie się wyraźny nacisk na jego aspekt naprawczy, nie jest on w pełni uważany za przejaw sprawiedliwości naprawczej, ponieważ nie zachęca sprawcy czy sprawczyni do wzięcia odpowiedzialności za swój czyn. Wynika to z podejścia, zgodne z którym stronom nie przypisuje się etykietek, co ma również swoje zalety. Jednak w rezultacie sprawca czy sprawczyni może nie wziąć odpowiedzialności za domniemane wykroczenie przed spotkaniem. Takie podejście prowadzi również do zmniejszenia szansy na podjęcie przez sprawcę czy sprawczynię jakichkolwiek działań naprawczych. Jednak w przypadku przestępstw z nienawiści traktowanie stron jako interesariuszy może lepiej służyć rozwiązaniu kwestii związanych ze złożonymi sporami, w których sprawca czy sprawczyni może być też ofiarą i vice versa. Tę możliwość należy zawsze sprawdzić przygotowując strony do procesów sprawiedliwości naprawczej.

Pomimo problemów związanych z uzyskaniem pełnej odpowiedzialności sprawcy czy sprawczyni oraz z uznaniem, że sprawiedliwość naprawcza i podejścia naprawcze stanowią raczej czynnik pomagający w naprawie szkód niż zapewniający pełne zadośćuczynienie, istnieje kilka pozytywnych rezultatów działań skupiających się na nienawiści. Badania wykazały, że udział w projekcie wyraźnie przyczynia się do zmniejszenia strachu i obaw*. Co więcej, możliwość wypowiedzenia się pomaga przestępcom dostrzec wpływ uprzedzeń na ofiarę. Otwarty dialog pozwala również mediatorowi lub mediatorce na zadanie pytania, czy mogą poruszyć kwestię tożsamości i jaką rolę odgrywa ona w szerszym konflikcie. Potrzeba usłyszenia, że sprawca czy sprawczyni zaniecha przestępstw w przyszłości jest szczególnie ważna w przypadkach przestępstw z nienawiści. Ponadto, rola mediatora może mieć również pozytywny wpływ na ofiarę. Przed przystąpieniem do mediacji wiele ofiar miało do czynienia z przedstawicielami władz i innymi osobami, które nie potraktowały ich doświadczeń poważnie. Istnieją dowody na to, że dzięki projektowi Hate Crime ofiary przestały czuć się marginalizowane i poczuły się zauważone, co również pomogło im odzyskać równowagę.

* Walters, M. (2014). *Hate Crime and Restorative Justice: Exploring Causes, Repairing Harms*. Oxford: Oxford University Press.

POLICJA W BRIGHTON & HOVE: RESTORE DIVERCITY, WIELKA BRYTANIA

Od 2015 roku, dystrykt Brighton & Hove podejmuje starania, aby stać się miastem naprawczym. W tym celu wdraża Partnerstwo na rzecz Bezpieczeństwa Społeczności obejmujące, między innymi, władze lokalne, policję, spółdzielnie mieszkaniowe oraz przedstawicieli opieki zdrowotnej i społecznej.

Partnerstwo powstało w rezultacie udanych spotkań pomiędzy ofiarami i sprawcami oraz chęci skupienia się na wczesnej interwencji i prewencji poza wymiarem sprawiedliwości w sprawach karnych. Zasady, którymi kieruje się miasto naprawcze to odbudowa, woluntaryzm, neutralność, dostępność, bezpieczeństwo i szacunek. Miasto takie deklaruje, że wszystkim jednostkom i społecznościom, które ucierpiały na skutek przestępstwa lub konfliktu zaproponowane zostaną działania naprawcze, aby zadośćuczynić wyrządzonej krzywdzie.

Chociaż grupa docelowa nie ogranicza się do osób, które padły ofiarą przestępstw z nienawiści, dzięki tej inicjatywie zwrócono uwagę na ofiary tej formy konfliktu. Zespół powołany ds. bezpieczeństwa społeczności przeprowadził zarówno bezpośrednie, jak i pośrednie interwencje. W rezultacie stało się oczywiste, że kręgi naprawcze mogą mieć duży wpływ na osoby, które doświadczyły nienawiści i przestępstw z nienawiści. Zespół odgrywał również rolę pośrednika, gdy ofiara nie chciała komunikować się bezpośrednio ze sprawczynią czy sprawcą lub gdy nie można było jej/jego zidentyfikować. Moderatorów wybierano ze względu na ich doświadczenie w pracy mediatorów w przypadkach przestępstw z nienawiści.

Jako element projektu sprawiedliwości naprawczej, Restore DiverCity umożliwia sprawcom bezpośrednią rozmowę z ofiarami, aby w pełni zrozumieli wpływ swoich działań i tam, gdzie to możliwe, zadośćuczynili. W jednym z udokumentowanych przypadków nastolatek zaatakowany przez pięciu napastników używających homofobicznego języka zdecydował się na podejście naprawcze. Zamiast zgłosić sprawę policji, napisał oświadczenie ofiary, które koordynator ds. sprawiedliwości

naprawczej odczytał sprawcom i ich rodzicom. W ramach tej procedury ofiary mogą również komunikować się ze sprawcami za pomocą WhatsApp lub oświadczenia mogą być odczytywane w ich imieniu. Inicjatywa zakłada, że chociaż postępowanie karne jest możliwą opcją, to rozwiązanie naprawcze zachęca do zajęcia się uprzedzeniami i wyuczonym zachowaniem oraz pozwala ofierze na wyrażenie tego, co oznacza atak na jej tożsamość. Program priorytetowo traktuje przede wszystkim potrzeby ofiary i społeczności w rozwiązywaniu konfliktu, a następnie pozwala im zdecydować o wystosowaniu komunikatu, że takie zachowanie nie będzie tolerowane.

STRATEGIE PROMOCJI WSPÓŁPRACY

K

Współpraca ma fundamentalne znaczenie dla zwiększenia dostępu ofiar przestępstw z nienawiści wobec osób LGBT do sprawiedliwości naprawczej, a podejścia podmiotów współpracujących muszą uwzględniać sposoby zwalczania uprzedzeń, aby nie pojawiały się wtórna wiktymizacja i wyrażanie nieświadomych uprzedzeń.

W celu promowania współpracy można ustanowić mechanizmy prawne. Na przykład w Belgii, wspomniany wyżej okólnik (Coll3/2013), który dotyczy sprawiedliwości naprawczej w ramach dochodzeń i ścigania w sprawach przestępstw z nienawiści i zawiera wytyczne dla policji i prokuratury zajmujących się takimi przestępstwami, wskazuje jako pierwszy krok mediację naprawczą. Policja i prokuratura otrzymują również wskazówki, jak oceniać i klasyfikować przestępstwa z nienawiści w celu poprawy jakości zgłaszania tych spraw. W monitorowanie skuteczności okólnika jest zaangażowana grupa robocza ds. dokumentu. Ten punkt – stworzenie swego rodzaju platformy spotkań kluczowych podmiotów, które mogą omówić co się sprawdza, a co stanowi wyzwanie – jest ważnym narzędziem współpracy zwiększającym omawiany dostęp.

Tam, gdzie podobne dokumenty zawierają jeszcze więcej wskazówek w zakresie korzystania z mediacji i łączą ramy prawne ze szkoleniami dla policji i prokuratury tak, aby w pełni rozumieli, dlaczego reakcja naprawcza może być najlepszą opcją, dostęp ten prawdopodobnie również wzrośnie. Takie mechanizmy mogą mieć z kolei pozytywny wpływ na zmiany kultury i zachowań kluczowych instytucji.

Kolejny przykład na poziomie lokalnym, również opisany wyżej, pochodzi z Polski. W ramach dążenia do uzyskania partnerstwa w Grupie Roboczej Europejskiego Forum Sprawiedliwości Naprawczej ds. Miast Naprawczych, powołany został Zespół ds. Sprawiedliwości Naprawczej przy Prezydencie Wrocławia. Zespół ten składa się z przedstawicieli i przedstawicielek gminy, sądów rejonowych, kuratorów sądowych, straży miejskiej i organizacji sektora pozarządowego. Jego celem jest promocja sprawiedliwości naprawczej i zapewnienie płynnej współpracy pomiędzy tymi podmiotami. Niektórzy członkowie uważają, że wsparcie ze strony władz lokalnych ma kluczowe znaczenie dla zaangażowania ofiar przestępstw z nienawiści wobec osób LGBT w praktyki sprawiedliwości naprawczej i deklarują, że programy sprawiedliwości naprawczej związane z gminą są gotowe do sprofilowania swoich działań tak, aby objąć nimi również osoby LGBT. Obecnie z Zespołem współpracują środowiska aktywistów LGBT.

Szkolenia niewątpliwie wymagają od osób zajmujących się praktycznymi wymiarami sprawiedliwości naprawczej wzięcia pod uwagę wyjątkowości krzywdy spowodowanej nienawiścią, a od rzeczników i rzeczniczek ofiar LGBT, uwzględnienia alternatywnych sposobów rozwiązywania konfliktu. Szkolenia te będą szczególnie skuteczne, gdy członkowie i członkinie zespołu będą wymieniać się umiejętnościami i wiedzą, aby czerpać z kompetencji drugiej strony.

Jednym z zalecanych szkoleń jest szkolenie LetsGoByTalking na temat sprawiedliwości naprawczej i przestępstw z nienawiści, do którego można uzyskać częściowy dostęp (Moduły 1 i 2) na stronie internetowej projektu: www.lets gobytalking.eu. Docelowymi odbiorcami i odbiorczyniami kursów są specjaliści z zakresu problematyki LGBT, pracownicy wymiaru sprawiedliwości, więzień, kuratorzy sądowi i pracownicy organizacji społecznych, którzy mogą mieć styczność z przypadkami przestępstw z nienawiści wobec osób LGBT i potrzebują podstawowej wiedzy i umiejętności. Całe szkolenie składa się z trzech modułów.

Moduł 1 dotyczy problematyki LGBT i przestępstw z nienawiści wobec osób LGBT. Sekcja 1a przedstawia wiedzę ogólną o problematyce

i terminologii LGBT. Wyjaśnia pojęcie „przestępstwa z nienawiści” i jego wpływie na ofiary oraz ich potrzeby. Sekcja 1b zawiera informacje o sytuacji społeczności LGBT w konkretnym kraju, krajowym ustawodawstwie i politykach służących ochronie ofiar przestępstw z nienawiści wobec osób LGBT, inicjatywach społecznych mających na celu wzmocnienie pozycji osób LGBT oraz informacje o organizacjach LGBT.

Moduł 2 dotyczy sprawiedliwości naprawczej. Sekcja 2a przedstawia wiedzę ogólną o historii, filozofii, zasadach i wartościach SN oraz dowody na jej skuteczność. Sekcja 2b zawiera informacje o konkretnym kraju, krajowym ustawodawstwie dotyczącym SN oraz dostępnych programach i organizacjach SN.

W **module 3**, ostatnim, maksymalnie dwanaścioro uczestników i uczestniczek bierze udział w interaktywnym programie online. Trener czy trenerka ułatwia interakcję i proces uczenia się każdej z uczestniczących osób. W tym celu udostępniany jest szczegółowy podręcznik szkoleniowy. W module 3 uczestnicy i uczestniczki stosują wiedzę z modułów 1 i 2 do omówienia rozbudowanej historii przypadku. Ćwiczą podejście naprawcze i wrażliwe na problematykę LGBT. Cele modułu 3 to:

- ▶ podnoszenie świadomości;
- ▶ pomaganie specjalistom i specjalistkom w wykształceniu pozytywnego nastawienia do programów i praktyk SN w przypadkach przestępstw z nienawiści wobec osób LGBT;
- ▶ zapewnienie specjalistom i specjalistkom wiedzy w zakresie zastosowań podejścia naprawczego w ich pracy z ofiarami przestępstw z nienawiści wobec osób LGBT.

Ważnymi instytucjami, które mają kluczowe znaczenie w działaniach na rzecz współpracy są uniwersytety i szkoły, szczególnie te kształcące przyszłych specjalistów i specjalistki, którzy będą pracować z ofiarami i sprawcami przestępstw z nienawiści wobec osób LGBT. W ramach tych instytucji można ustanawiać inicjatywy, takie jak punkty infor-

macyjne dotyczące problematyki LGBT, kampanie uświadamiające czy wprowadzać metody edukacyjne, które dostrzegają potrzebę stosowania podejść naprawczych w przypadku konfliktów pojawiających się w szkołach. Zaangażowane powinny być również organizacje wspierające sprawców przestępstw z nienawiści, aby oferować wiedzę fachową na temat przyczyn takich aktów nienawiści i dyskryminacji – wiedzę niezbędną do opracowania wszelkiego rodzaju mechanizmów reagowania.

CZĘSTO ZADAWANE PYTANIA (FAQ)

L

Nienawiść sprawców przestępstw z nienawiści musi być zakorzeniona w ich systemie przekonań. Czy procedura wymagająca spotkania ofiary ze sprawcą czy sprawczynią nie przyczyni się do wtórnej wiktymizacji ofiary, gdy sprawca czy sprawczyni ponownie zademonstruje swoją nienawiść?

W przypadku sprawiedliwości naprawczej dobro i bezpieczeństwo stron jest zawsze priorytetem. Sprawcy przestępstw z nienawiści często nie wyznają skrajnych ideologii, a właściwa ocena specjalisty czy specjalistki zapewnia, że ofiara nie dozna dalszej traumy. Przestępstwa z nienawiści są często popełniane z powodu lęków, ignorancji, gniewu i znudzenia samych sprawców, którzy szukają sposobów uzyskania poczucia władzy i reagują na to, co postrzegają jako zagrożenia dla ich stylu życia. Często nie traktują tego aktu jako dyskryminacji, a nawet odzwierciedlenia własnego systemu wartości. Stworzenie platformy dialogu pozwala sprawcy czy sprawczyni budować empatię i przeciwdziałać odczłowieczeniu ofiary, które miało miejsce przed i/ lub w trakcie samego aktu.

Na czym konkretnie polega proces budowania empatii?

Kiedy mówimy o budowaniu empatii, odnosimy się do pomagania komuś, by myślał i czuł się bardziej związany z wewnętrznym życiem innej osoby. Jest to oczywiście bardzo trudny proces, którego nie można osiągnąć podczas jednego spotkania. Sposobność dialogu może jednak pomóc stronom zrozumieć przez co przechodzi druga osoba

– to pierwszy krok w kierunku empatii. Chociaż strony często pochodzą z różnych środowisk, empatia, którą ludzie są w stanie odczuwać może przeciwdziałać uprzedzeniom sprawców przestępstw z nienawiści. Gdy przestępcy zostają skonfrontowani z traumą ofiary, prawdopodobieństwo, że będą współczuć osobie cierpiącej na ich oczach jest wysokie. Mówienie o doznanej krzywdzie może również w naturalny sposób wywołać u sprawcy czy sprawczyni wyrzuty sumienia i pomóc stronom znaleźć wspólną płaszczyznę. W najlepszym przypadku proces ten pozwoli stronom docenić różnice kulturowe i tożsamościowe.

Wydaje się mało prawdopodobne, by ofiara rzeczywiście chciała spotkać się ze sprawcą czy sprawczynią. Czy to nie jest powód, dla którego tak niewiele ofiar wybiera procedury sprawiedliwości naprawczej?

Zwłaszcza tam, gdzie sprawiedliwość naprawcza jest przedstawiana w sposób niejasny dla stron, istnieje duże prawdopodobieństwo odrzucenia przez nie takiej propozycji. Badania przeprowadzone zarówno w ramach projektu LetsGoByTalking, jak i poza nim wykazały, że prawdopodobieństwo jej akceptacji rośnie, gdy zostanie ona wysunięta we właściwym momencie i wsparta odpowiednimi informacjami. Niestety okazuje się, że ofiary nie otrzymują informacji, często dlatego, że organy kierujące mają własne powody, by nie informować stron lub organizacji sprawiedliwości naprawczej o zaistniałym przypadku.

Czy, gdy mówimy o strategiach sprawiedliwości naprawczej i przestępstwach z nienawiści, rzeczywiście konieczny jest oddzielny program tylko dla ofiar przestępstw z nienawiści?

Projekt LetsGoByTalking pokazał, że jeśli organizacje sprawiedliwości naprawczej i organizacje zajmujące się przestępstwami z nienawiści są w stanie współpracować lub zrozumieć specyfikę szkód spowodowanych atakiem na tożsamość ofiary, możliwa jest praca z ofiarami w ramach istniejących programów sprawiedliwości naprawczej.

Czy powinniśmy przyjąć „łagodne” podejście do przestępstw z nienawiści, gdy skutki mogą być tak poważne dla ofiar?

Istnieje powszechne błędne przekonanie, że sprawiedliwość naprawcza jest „łagodną” odpowiedzią na przestępstwa. Pod wieloma względami sprawiedliwość naprawcza wymaga od sprawcy czy sprawczyni więcej i niekoniecznie pomija aspekt karny. Jednocześnie potępienie społeczne poprzez prawo jest kluczowe dla wzmocnienia faktu, że dyskryminacja i nienawiść muszą być odrzucane, a jedno nie powinno wykluczać drugiego. Jednak sprawiedliwość naprawcza zapewnia naprawienie wyrządzonej krzywdy i może pomóc zakwestionować podstawowe przyczyny uprzedzenia, zarówno na poziomie indywidualnym, jak i społecznym.

Pracuję w organizacji sprawiedliwości naprawczej i chciałbym/chciałabym otrzymać wskazówki postępowania w sprawach dotyczących przestępstw z nienawiści wobec osób LGBT. Co możecie mi doradzić?

W Polsce działa kilka ważnych organizacji zajmujących się problematyką LGBT i dyskryminacji ze względu na orientację seksualną i tożsamość płciową. W uzyskaniu przydatnej wiedzy w tym zakresie mogą pomóc na przykład Kampania Przeciw Homofobii, Stowarzyszenie Lambda Warszawa czy Kultura Równości (informacje o innych organizacjach można znaleźć na następnej stronie). Nawiązanie współpracy z taką organizacją pozwoli lepiej zrozumieć doświadczenia i potrzeby ofiar przestępstw z nienawiści wobec osób LGBT.

Pracuję w organizacji działającej na rzecz poprawy sytuacji ofiar przestępstw z nienawiści i chciałbym/chciałabym otrzymać wskazówki dotyczące stosowania sprawiedliwości naprawczej. Co możecie mi doradzić?

W Polsce działają różne organizacje zajmujące się sprawiedliwością naprawczą. Aby uzyskać więcej informacji na temat sprawiedliwości naprawczej można skontaktować się na przykład z Fundacją Dom

Pokoju czy Wrocławskim Centrum Sprawiedliwości Naprawczej. Ważne jest, aby specjalistki i specjaliści z różnych dziedzin wymieniali się wiedzą i doświadczeniami w tym zakresie. Współpraca jest bowiem kluczowym elementem promowania sprawiedliwości naprawczej jako istotnego narzędzia pomocy ofiarom przestępstw z nienawiści i zwalczania uprzedzeń leżących u ich podstaw.

Gdzie mogę znaleźć więcej informacji na temat sprawiedliwości naprawczej i przestępstw z nienawiści wobec osób LGBT?

- ▶ <https://LetsGoByTalking.eu>
- ▶ <https://safetobe.eu/>
- ▶ <https://www.southwarkmediation.co.uk/projects/hate-crimes-project/>
- ▶ <https://why-me.org/campaigns/hate-crime-restorative-justice/>

UWAGI KOŃCOWE

M

Powyższe omówienie stanowi podsumowanie wyników badań i działań projektu LetsGoByTalking. Jego celem jest dostarczenie czytelniczkom i czytelnikom informacji na temat dziedziny, która nadal wymaga dalszej analizy i zrozumienia. Chociaż zapewnienie podejścia skoncentrowanego na ofierze może rzeczywiście przynieść ofiarom pozytywniejsze doświadczenia, należy tu uwzględnić, że ofiary doznające krzywdy wymierzonej w ich tożsamość stanowią wyjątkową grupę. Szczególnie podatny na zranienie status ofiar przestępstw z nienawiści wobec osób LGBT, który zapewne niesie większe poczucie bezsilności niż to doświadczane przez ofiary innych przestępstw, wymaga współpracy między specjalistami i specjalistkami wywodzącymi się z organizacji posiadających wiedzę na ten temat oraz osobami pracującymi w wymiarze sprawiedliwości karnej. Oprócz oferowanego modułu szkoleniowego online, poznanie odpowiednich organizacji jest kolejnym krokiem w kierunku wzmocnienia podejścia naprawczego w przypadku ofiar przestępstw z nienawiści wobec osób LGBT.

LET'S
GO
BY
TALKING

www.letsbygobytalking.eu

KOORDYNATOR PROJEKTU

UNIVERSITAT DE
BARCELONA

PARTNERZY PROJEKTU

EUROPEAN
FORUM FOR
RESTORATIVE
JUSTICE

avans
university of
applied sciences

UNIVERSITÀ
DEGLI STUDI
DI BRESCIA

bilitis

Universitat
de Girona

Uniwersytet
Wrocławski

Finansowane przez program Unii Europejskiej „Sprawiedliwość” (2014-2020).

Treść niniejszego dokumentu odzwierciedla poglądy autorów i autorek oraz stanowi ich wyłączną odpowiedzialność.

Komisja Europejska nie ponosi odpowiedzialności za sposób wykorzystania zawartych w nim informacji.